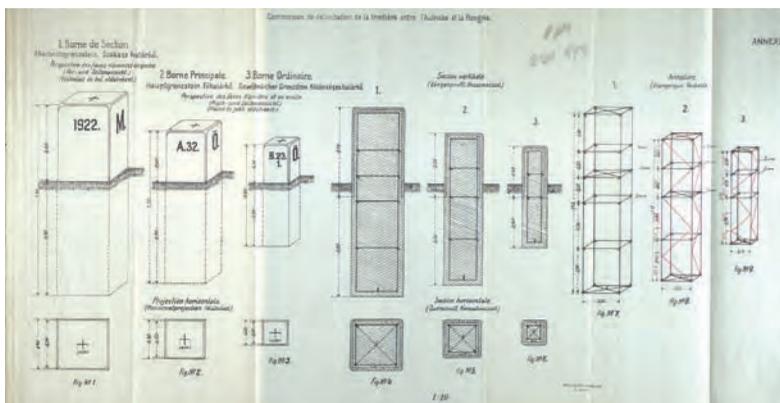

SUBA JÁNOS

Az Állami Földmérés szerepe a trianoni határok kijelölésében, kitűzésében A magyar–osztrák határszakasz

A magyar–osztrák határmegállapító bizottság tagjai voltak: a nem érdekelt államok képviselői részéről André Jocard francia tüzérőrnagy, a bizottság elnöke, Arthur Craven ezredes, angol biztos, Enrico Calma őrnagy, olasz biztos, Yamagoutchi vicomte vezérkari ezredes, japán biztos;¹ az érdekelt államok képviselői osztrák részről Neugebauer István miniszteri tanácsos, magyar részről Keresztes Artúr vezérkari ezredes, majd báró Villani Frigyes I. oszt. követi tanácsos, végül Träger Ernő miniszterelnökségi osztálytanácsos. A biztosok mellé megfelelő segéd személyzet volt beosztva.² Az elnök rendelkezésére állt a titkárság, amelynek vezetője Henri Didelet francia tüzér kapitány volt, aki egyúttal a műszaki albizottságban

■ A határköfajták műszaki paraméterei (MNL OL, K 478. 1. Magyar–osztrák határkövek, fol. 8.)

az elnöki tisztet is betöltötte. Műszaki szakemberként a nem érdekelt államok képviselői mellett működött Ireneo Zanini olasz térképész százados.³

A bizottság 1921. július 29-én tartotta alakuló ülését Grazban, amelyen a magyar határbiztos csíkbánfalvai Keresztes Artúr volt.⁴ Ő állította össze a magyar delegációt és kezdte meg a munkálatokat, azonban 1921 októberében elvezényelték a bizottságtól. A magyar miniszterelnök 1921. november 4-én Villani Frigyeset előbb a határmegállapító biztos állandó helyettesítésével bízta meg, majd március 10-én határmegállapító biztossá nevezte ki.⁵

A magyar delegáció személyzete 1922. december 1-jén a következőkből állott: Villani Frigyes határmegállapító biztos, helyettese

■ A határköfajták feliratainak műszaki paraméterei (MNL OL, K 478. 1. Magyar–osztrák határkövek, fol. 2.)

- VILLANI FRIGYES: *Jelentés a soproni népszavazásról és a magyar–osztrák határ megállapításáról*. Sopron, 1923. (=VILLANI, 1923) 35.
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL), K 478 Miniszterelnökségi Levéltár, Határmegállapító Központi Iroda, Általános iratok (= K 478) 1126/HMK.-1921.
- MNL OL, K 49 Miniszterelnökségi Levéltár, Magyar–osztrák határmegállapító bizottság magyar delegációja (= K 49) 29/M.O.-921. A határmegállapító bizottságba beosztott antant tisztek névsora; K 478 4303/pol., 44/M.O.-1921.
- Keresztes Artúr jelentése szerint az alakuló ülés az ő részvételével 1921. júl. 29-én zajlott, mert a júl. 27-i marburgi ülésre a jugoszláv fél nem adott határátlépési engedélyt. Ezért kellett júl. 29-én Grazban jelentkeznie. Villani Frigyes könyve a júl. 27-i dátumot adja meg.
- MNL OL, K 49 M.E.-19281-1921. Villani helyettesítése, M.E.-2299.-1922. Villani határmegállapító biztosi kinevezése.

■ Vázlat a Magyarországnak ítélt Rendek és Rötfalva községek elcsatolása, illetve Szentpéterfa és Ólmod községekkel elcserélése elleni községi képviselő-testületi tiltakozáshoz. Szentpéterfa és Ólmod horvát lakossága nemzeti buzgalommal fejezte ki ragaszkodását Magyarországhoz (MNL OL, K 478. 2. Határrendezési egyezmény, fol. 17.)

Träger Ernő miniszterelnökségi osztálytanácsos, (műszaki) segédbiztos Makay Gyula műszaki tanácsos, (katonai) segédbiztos Okolicsányi Károly vezérkari százados.⁶ A központban beosztottak még: Ullein Antal alkonzul, Papp Gyula állami mérnök, Szabó Sándor főhadnagy tolmács és fordító, Veress Zoltán főhadnagy segédtiszt. Műszaki munkálatoknál terepen: Zsadányi József műszaki tanácsos, Brumm Theofil főmérnök, Dienes Tibor főmérnök, Schmidt Károly mérnök.⁷

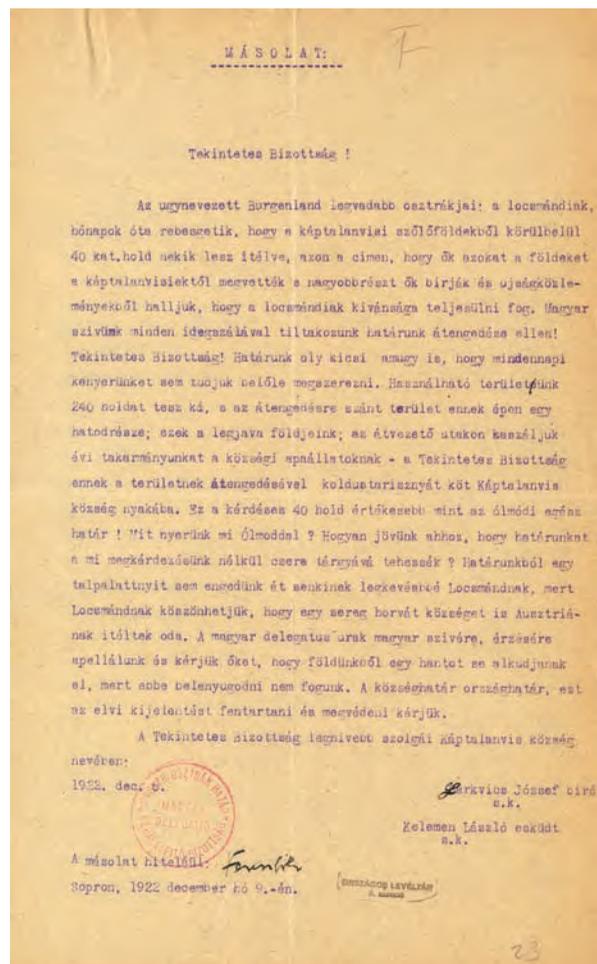
Ezeken kívül még egy ideig Vaczek Lajos konzuli irodaigazgató és Sárkány Barna tartalékos főhadnagy is tagjai voltak a magyar delegációnak. Károlyi Sándor miniszteri osztálytanácsos, a szombathelyi kultúrmérnöki hivatal vezetője segített vízügyi kérdésekben.⁸

A politikai határmegállapítás után a magyar delegáció személyzetét a magyar félnek ítélt terület birtokbavétele, vagyis 1923. január 10. után lecsökkentették, a határmegállapító biztoson és a műszaki „közegeken” kívül csak egy segédtiszt maradt. Az érdekelt biztosok

közül az angol, olasz és japán az 1922. december 19-én megtartott záró ülés után az „Általános utasítások” értelmében illetmény nélküli szabadságra mentek.⁹ Sopronban csak Jocard francia őrnagy (elnökként), egy francia kapitány (titkárként) és egy írnök maradt.

A határmegállapító bizottság műszaki delegációja

A magyar delegáció műszaki személyzete kellő felkészültséggel és a műszaki munkák megszervezéséhez és ellenőrzéséhez megfelelő személyzettel rendelkezett. Műszaki biztosa

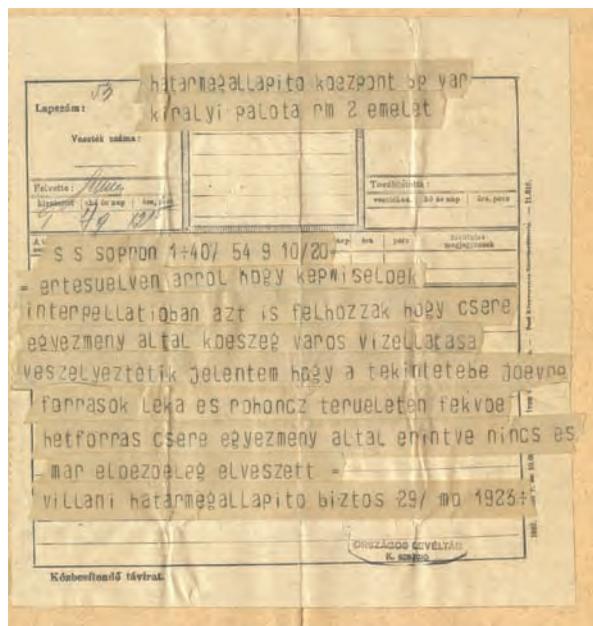
■ Káptalanvis tiltakozása szőlőföldjeik „Burgenland legvadabb osztrákjai”, a locsmándiak javára ítélté ellen, 1922 (MNL OL, K 478. 2. Határrendezési egyezmény, fol. 23.)

6 MNL OL, K 49 22/M.O.-1922. Jelentés a magyar delegációnál megmaradó alkalmazottakról.

7 MNL OL, K 478. 29.621-1922., 38.586-1922., 800/M.O.-1922.

8 MNL OL, K 478 835/M.O.-1924. Magyar delegációnál szolgálatot teljesített munkatársak működésének elismerése.

9 MNL OL, K 478 1529/M.O.-1922. Jelentés a határmegállapító bizottság folyó hó (dec. 19-én) tartott üléséről.

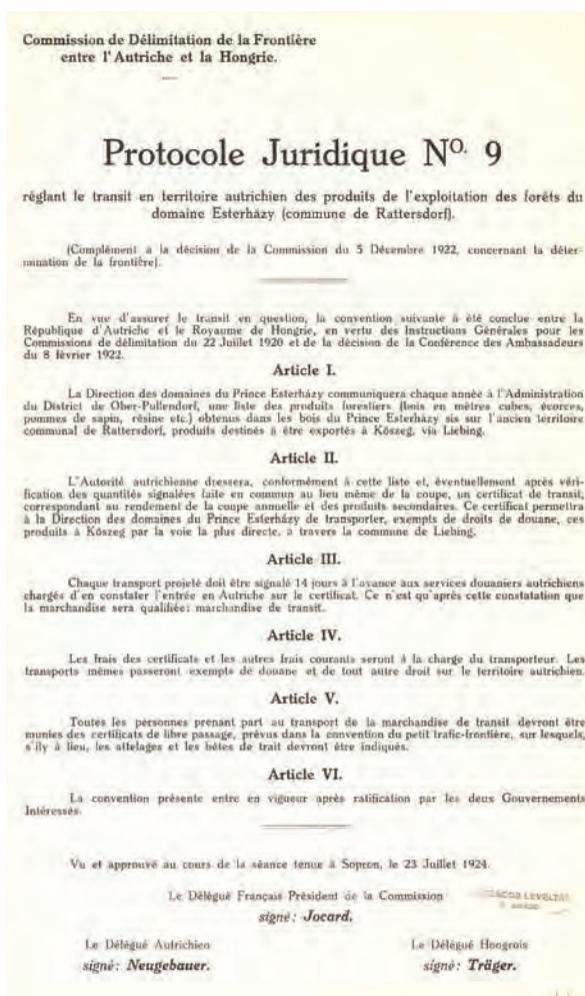
- Villani Frigyes távirata a Határmegállapító Központnak, miszerint Közseg városa vízellátásának forrásai mégis Magyarországban vannak, 1923 (MNL OL, K 478. 2. Határrendezési egyezmény, fol. 47.)

Makay Gyula műszaki tanácsos volt, akiről a magyar határbiztosok – mind Keresztes, mind Villani és Träger – a legmelegebb hangon emlékeztek meg.¹⁰

A központban volt még műszaki segédbiztosként Papp Gyula mérnök, aki a műszaki munkálatok tervét dolgozta ki és irányította a pénzügyi elszámolásokat.¹¹ Műszaki munkálatokra a Pénzügyminisztérium 1922-ben három mérnököt irányított: Brumm Theofil és Dienes Tibor főmérnököket, valamint Schmidt Károly mérnököt.¹² Később a munkálatok ütemétől függően a mérnökök létszáma gyarapodott, illetve csökkent. A Háromszög-Elő Hivataltól Schleiffer Rezső főmérnök és Zsadányi József műszaki tanácsos vett részt a munkálatokban.¹³

A határmegállapító bizottság műszaki utasításai

A határmegállapító bizottság megbízottai a Nagykövetek Tanácsának a műszaki munkálatokra vonatkozó utasításait a helyi viszonyokra alkalmazva egy általános utasításban, az „Instruction Generale”-ban foglalták össze,

- 9. jogi jegyzőkönyv az Esterházy urodalmi erdők fakitermelésének szállításáról ausztriai területen, 1924 (MNL OL, K 478. 2. Határrendezési egyezmény, fol. 116.)

10 „Kinek érdeméül tudható be, hogy a műszaki munkálatok eddig oly példás szaktudással és pontos rendben vitettek keresztül, hogy azoknak a bizottság elnöke nyílt ülésen is elismeréssel adózott.” MNL OL, K 49 53/M.O.-1923.

11 „A Makay Gyula műszaki tanácsos, a technikai munkálatok vezetője mellé beosztott Papp Gyula kir. mérnök minden tekintetben kiválóan képzett, nagyon szorgalmas, a rá bízott feladatokat tapintatos, ügyes és megbízható elvégzésére elsőrendűen alkalmas munkaezrednek bizonyult. Mindkettőnek odaadó, önfeláldozó munkálkodásában és barátságban támogattak, nemcsak a megbecsülésnek elismerő ösztönzésével, hanem a hálának és köszönetnek legmelegebb szavával megemlékezni kedves kötelességemnek tartom” – írta jelentésében Träger Ernő. MNL OL, K 478 838/M.O.-1923. Jelentés a határmegállapítás műszaki munkáiról.

12 MNL OL, K 478 29.621/1922. Mérnökök vezénylése.

13 MNL OL, K 478 843/M.O.-1922. Mérnökök felmentése.

■ A Szentgotthárdon keresztül lebonyolítandó forgalom vázlatos áttekintése (MNL OL, K 478. 4. Németlak–Nagyfalva, fol. 3.)

amelyet állandóan szem előtt tartottak.¹⁴ Ez az utasítás a magyar állásponttal nem mindenben egyezett és nem biztosította mindig a munkálatok zavartalan menetét.¹⁵ A határmegállapító bizottság által kiadott „általános utasítás” kényszerkeretei között a magyar és az osztrák fél műszaki biztosai a munkálatok egyöntetű keresztülvitele érdekében részletes utasítást dolgoztak ki.¹⁶

A magyar delegáció törekvéseinek súlypontja az volt, hogy a már meglévő erőiket kiegészítve azokat úgy csoportosítsák, hogy a feladatot a legrövidebb idő alatt, a „*legnagyobb takarékosággal*” és a műszaki követelmények legteljesebb kielégítésével oldják meg. Nem a műszaki személyzetén múlt, hogy törekvésük gyorsaság tekintetében nem állt arányban az általuk elért eredménnyel.

A részletes utasítás nem terjedhetett ki minden előre nem látott különleges esetre, és a gyakorlati kivitelezésnél időnként más megoldásokat kellett bevezetni, ezért póttasítá-

sok kiadása vált szükségessé. A póttasítások kivétel nélkül mindig magyar kezdeményezésre jöttek létre, a magyar fél szövegezte meg és fordította le német és francia nyelvre. Osztrák részről az összes ténykedés abban merült ki – a magyar biztos véleménye szerint –, „*hogy akadékoskodásokkal, kicsinyeskedésekkel a munka zavartalan folyamatát megakasztani töreksenek*”.¹⁷

A helyszíni munkálatok költségeinek arányos elosztása céljából a szakaszokon belül az alszakaszokat fele-fele arányban utalták ki a magyar és az osztrák delegációnak úgy,

hogy alszakaszonként minden költséget (anyag, fuvar, napszám) az illető delegáció viselt.

Az osztrák fél a kiadások ezen elosztásával elégedetlen volt. Mindent elkövetett, hogy a két delegáció kiadásait vezessék, összegezzék és felezés után mindkét fél a ráeső részt fizesse ki. A magyar fél számára azonban – az Ausztriában lévő magas munkabérekre, az osztrákok lazább munkafegyelmére és a takarékoság hiányára való tekintettel – e megoldás elfogadhatatlan volt. A műszaki munkáknál felmerülő kiadásokat mégsem lehetett teljesen elkülöníteni, a nyomtatványok, térképmásolatok stb. költségeit mégis megfizették, pedig ezek mind magyar területen készültek el.

A határvonal szakaszbeosztása

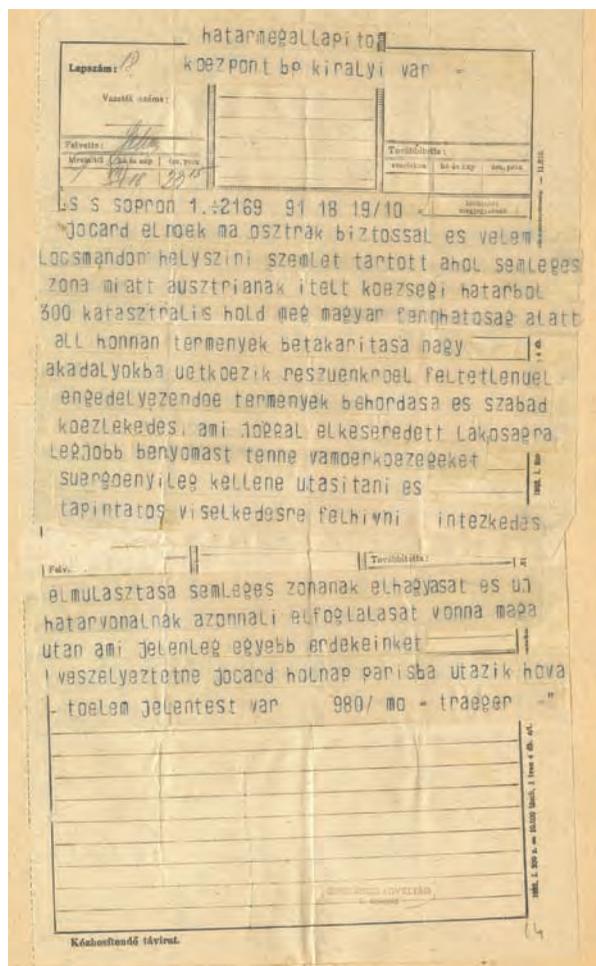
Az egész határvonalat három szakaszra osztották fel és külön e célra tervezett határkövekkel választották el. Az A szakasz a köpcsényi hármasszög határtól a Fertőrákos, Fertőmegyei, Illmic községeknek a Fertőben levő határ-

14 A magyar határbiztos erről az 1921. szeptember 21-i jelentésében így ír: „a bizottság elnöke legutóbbi tárgyalásunk alkalmával egy, a már azelőtti végrehajtott határmegállapításoknál bevált munkatervezetet nyújtott át, ami nem kötelező ugyan, de a határmegállapítás munkájánál esetleg használható támpontokat tartalmaz.” MNL OL, K 478 74/M.O.-1921. Munkatervezet a határmegállapításra.

15 MNL OL, K 51 Miniszterelnökségi Levéltár, Magyar–román határmegállapító bizottság magyar delegációja (= K 51) 167/M.O.-1922. A technikai munkákra vonatkozó francia javaslat helyesbítése.

16 MNL OL, K 49 211/M.O.-1922. Részletes utasítás a műszaki munkálatok végrehajtására.

17 MNL OL, K 49 962/M.O.-1922. Osztrák kívánságok.

■ Träger Ernő távirata a Határmegállapító Központnak a semleges zónában még magyar fennhatóságú területen folyó betakarítás akadályairól (MNL OL, K 478. 4. Locsmándi zsilip, fol. 14.)

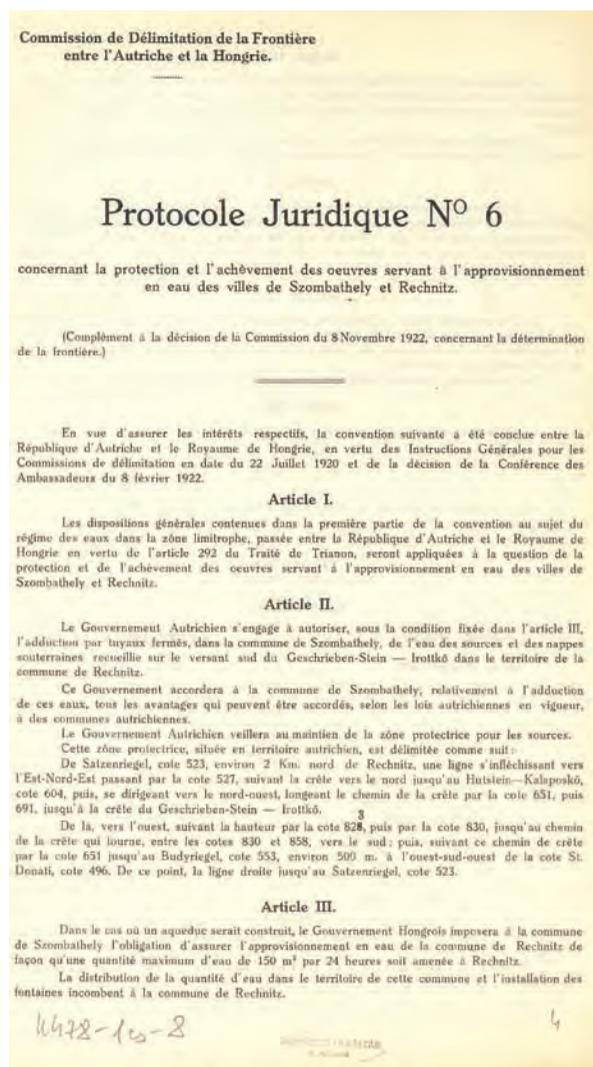
pontjáig terjedt. Innen az Írott-kőig húzódott a B, az Írott-kőtől a tókai 380. magassági pontú, déli hármass országhatárig a C szakasz. 1-től kezdődő számozással a főhatárvonal állnak a határvonal főbb töréspontjain (pl. A30). Ezek között állnak kb. 100 méterenként a közönséges határvonalak (alszámmal ellátva, pl. A30/1).

A munkafolyamatok legcélszerűbb megszervezésére és a helyszíni költségek arányos elosztása céljából minden egyes szakaszt hat alszakaszra osztottak (jelölésük római számmal történt, I–VI.). Az alszakaszokban felváltva működtek a magyar és osztrák felmérési osztályok oly módon, hogy az egész határvonal felét magyar, másik felét osztrák mérnökök dolgozták fel. A páratlan számú alszakaszokban a magyar műszaki delegáció, a páros számú alszakaszokban az osztrák delegáció dolgozott.

A térképészeti alapanyagok összegyűjtése

A két érdekelt állam delegációjának volt a feladata, hogy a szükséges térképeket beszerezze. Ezek a következők voltak:

- 1:200 000 méretarányú térképek 1-1 példányban (Magyarország és Ausztria szerezte be),
- 1:75 000 méretarányú térképek 5-5 példányban (Magyarország és Ausztria),
- 1:25 000 méretarányú térképek (Ausztria),
- 1:2880 méretarányú kataszteri térképmásolatok későbbi igénylés alapján meghatározott legszükségesebb példányszámban (Magyarország és Ausztria egyenlő arányban szerezte be),

■ 6. jogi jegyzőkönyv Szombathely és Rohonc vízellátásáról, 1924 (MNL OL, K 478. 8. Kőszeg, Szombathely vízellátás, fol. 4.)

5. írásos kivonatok a földadó-kataszteri és telekkönyvi munkarészekből, földkönyvekből, a határvonallal csatlakozásban lévő földbirtokok területi, birtoklási és művelési viszonyait feltüntető adatokkal,

6. másolatok a korabeli vagy a régebbi határleírási jegyzőkönyvekből,

7. nyilvánossá nem tett felmérési munkálatok,

8. geodéziai, topográfiai és más adatok, amelyek a határ megállapításához, felméréséhez és a térképek szerkesztéséhez szükségesek.

A 4–7. alatti munkarészek beszerzéséről a magyar delegáció gondoskodott. A csehszlovák fennhatóság alá került pozsonyi földmérési térképtárból nem adták ki a szükséges munkarészeket. Hosszadalmas diplomáciai jegyzékváltás után és csak francia segítséggel sikerült beszerezni a kért adatokat.¹⁸

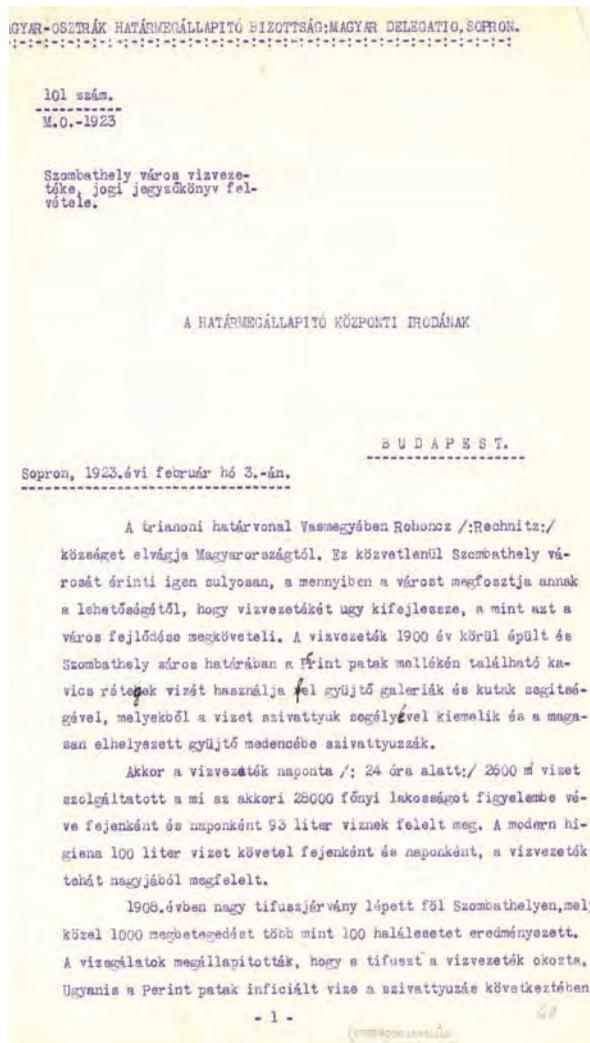
A műszaki munkálatok általános lefolyása

A magyar–osztrák határ műszaki munkálatainak megindulásakor az osztrák műszaki személyzet legnagyobb része már Ausztria más határvonalain (a cseh és az olasz határszakaszon) le volt kötve, ezért a magyarokkal szemben megfelelő erőket nem tudott állítani. Az osztrák delegáció műszaki osztálya egy személyből, Franz Winter műszaki biztosból állt.¹⁹ A helyszínen működő osztrák mérnökök vitás esetekben műszaki biztosuk gyakori elutazása miatt nem kaphattak gyors utasításokat, ezért ez a késedelem a munkálatokat hátráltatta.

Az osztrák műszaki személyzet elégtelen létszámából következett, hogy a magyar félnek már az első ülések egyikén tett azon javaslatát, miszerint a felmérési osztályok két-két főből, egy osztályvezetőből és egy beosztottból álljanak – amelyet jegyzőkönyvileg elfogadtak –,

soha nem tudták megvalósítani. Ilyen körülmények között kénytelenek voltak a magyarok is az osztrákokkal egyenlően kis létszámú, de válogatott erővel működni. Természetes volt, hogy a magyar mérnökök az amúgy is lazult munkafegyelmű osztrák mérnököket teljesítmény dolgában messze fölülmúlták.²⁰

A magyar biztos mindent elkövetett, hogy még három mérnök munkába állítását elérje.

■ Träger Ernő jelentése a Határmegállapító Központnak Szombathely vízellátásának problémájáról, 1923 (MNL OL, K 478. 8. Kösze, Szombathely vízellátás, fol. 60.)

18 MNL OL, K 49 337/M.O.-1921. Munkarészek igénylése tárgyában. A csehszlovák pénzügyminiszter 1921. júl. 22-i döntése értelmében ezen térképek a jelenleg még folyó és befejezetlen tárgyalások anyagát képezvén, ez okból nem engedhetők át. Ezt az érvelést a magyar kormány nem fogadta el, hiszen egy nemzetközi bizottságnak kell a rendelkezésére bocsátani, amelynek összetétele elég garanciát nyújt arra, hogy használat után az arra jogosult félnek adnák vissza. MNL OL, K 49 586/HMK.-1921. HMK jelentése a M.E.-nek.

19 MNL OL, K 478 872/M.O.-1922. Winter Ferenc osztrák műszaki igazgatónak.

20 VILLANI, 1923. 71.

MEMORANDUM

über die Rohzuckerfabriken und Zuckerraffinerien Ungarns.

Die beiliegende Landkarte zeigt jene Rohzuckerfabriken und Zuckerraffinerien, welche nach Durchführung des Friedensvertrages von Trianon und nach der Volksabstimmung in Sopron bei Ungarn verbleiben, und ferner die an Österreich fallenden Zuckerfabriken.

Wie hieraus ersichtlich, verbleiben im donau-rechtsufrigen Teile Ungarns (Transdanubien) 6 Rohzuckerfabriken, jedoch keine einzige Zuckerraffinerie, was vom Standpunkte der Versorgung der Bevölkerung mit Raffinadezucker und des in absehbarer Zeit wieder zu erwartenden Zuckerexportes der transdanubischen Zuckerfabriken, sowie in allgemeiner volkswirtschaftlicher Hinsicht ein wesentliches Gravamen zu Ungunsten Ungarns ergibt.

Wenn nicht wenigstens eine der beiden großen Zuckerraffinerien Felsőzsolva (Hirm) und Czinfalva (Siegedorf) bei Ungarn verbleibt, so müßte der größte Teil des in den 6 transdanubischen Zuckerfabriken erzeugten Zuckers in Form von Rohzucker in die weit entfernten Zuckerraffinerien Selyp, Szerencs und Mezöhegyes zur Refinement gesandt werden. Dies wäre unbedingt notwendig, weil die Versorgung des Konsumes mit minderwertigem Kristallzucker, — wie selber zufolge Kohlenmangels der Raffinerien in den letzten Jahren direkt aus Röhre erzeugt werden müßte, — sich auf die Dauer nicht aufrecht erhalten läßt, und dem Konsume wieder Raffinadezucker zugeführt werden müßte.

Da die Raffinerie Selyp eine verhältnismäßig geringe Kapazität besitzt, müßte der größte Teil des transdanubischen Rohzuckers in die am weitesten gelegenen Raffinerien Szerencs und Mezöhegyes gesandt werden, und von dort müßte der Raffinadezucker wieder nach Transdanubien zurückgebracht werden. Die sich dadurch ergebenden Frachtauflagen würden den Preis des Raffinadezuckers unnötig verteuern, der ohnedies geringe Wagenpark der Bahnen würde anderen Transporten entgegen werden und diese Zuckertransporte würden auch eine Kohlenverschwendung bedeuten.

Die Refinement des Rohzuckers der transdanubischen Zuckerfabriken in den oberwähnten 3 Raffinerien stößt aber auch auf technische Schwierigkeiten, denn diese Raffinerien können bei Eintritt normaler Zeiten während ihrer regelmäßig zulässigen Betriebsdauer nur einen Teil des transdanubischen Rohzuckers raffinieren, weil sie große Mengen selbst erzeugten Rohzucker und außerdem noch Rohzucker aus den großen Zuckerfabriken Hatvan, Szolnok und Sarkád zu raffinieren haben werden.

Es erscheint daher unbedingt notwendig dafür zu sorgen, daß der transdanubische Rohzucker in Transdanubien selbst raffiniert werden könnte, ein Problem, dessen einfachste Lösung in der Belassung der Zuckerfabrik Czinfalva (Siegedorf) bei Ungarn besteht.

Bekanntlich kann in dem an Österreich abzutretenden Gebiete Westungarns nur so viel Zuckerröhre produziert werden, daß höchstens eine der beiden Zuckerfabriken Felsőzsolva (Hirm) und Czinfalva (Siegedorf) mit Röhre halbwegs versorgt werden kann, während die andere Fabrik die Röhrenverarbeitung einstellen muß. Aus dieser geringen Röhrenmenge wird sich eine Rohzuckerzeugung von nur zirka 50.000 bis 70.000 q pro Jahr ergeben, was schon gar nicht ausreicht, um die Raffinerieeinrichtung in Felsőzsolva (Hirm) mit 180.000 q Kapazität und in Czinfalva (Siegedorf) mit 250.000 q Kapazität in Betrieb halten zu können. Es muß also auch die Zuckerraffination in einer der beiden Fabriken dauernd eingestellt werden.

Nach der ganzen Lage der Verhältnisse wird nur Felsőzsolva (Hirm) alleine Röhre verarbeiten können, und selbstverständlich wird dort auch der resultierende Rohzucker gleichzeitig zur Refinement gelangen müssen, da anders ein rationeller Betrieb undenkbar ist.

Daraus ergibt sich mit zwingender Notwendigkeit, daß Czinfalva (Siegedorf) weder Röhre

4798-20-11 ONZÁDOS ÉLVÉLTÁR 27

■ Emlékirat Magyarország nyerscukorgyáiról és cukorfinoztóiról (MNL OL, K 478. 11. Czinfalvi cukorgyár, fol. 27.)

Nem lett volna többletköltség, mert a munka gyorsabb befejezésével a bizottság is rövidebb ideig működött volna, és azt a kiadást megtakarították volna, amelyet a nem érdekelt biztosok több hónapi további itt tartózkodása jelentett.

A nem érdekelt biztosokhoz beosztott, illetve az osztrák műszaki szakemberek szakképzettségének különbözősége az együttműködést igen megnehezítette. A munkálatokat gátló körülmények kiküszöbölésére az érdekelt és nem érdekelt hatalmak műszaki biztosaiból műszaki albizottságot szerveztek, amely a műszaki munkálatok irányításán túl a bizottság beszámoló és javaslattevő szereként is működött. A nem érdekelt műszaki kiküldöttek más bizottságban és más munkakörben is tevékenykedtek, így az együttes műszaki tárgyalásokat csak ritkább időközökben tarthatták meg. Nem kis nehézséget okozott a hiányos

MEMORANDUM

über die Notwendigkeit der Belassung der Zuckerfabrik Czinfalva (Siegedorf) bei Ungarn und über die für die genannte Zuckerfabrik und deren Arbeiterschaft durch den Anschluss an Österreich sich ergebende Situation.

Wie schon die ungarische Friedensdelegation nachgewiesen hat, können die im Sinne des Friedensvertrages von Trianon an Österreich abzutretenden drei Zuckerfabriken Felsőzsolva (Hirm), Czinfalva (Siegedorf) und Nagyecenk (Grosszinkenendorf) aus dem Burgenlande nicht mit Zuckerröhre derart genügend versorgt werden, damit alle drei Fabriken den Betrieb auch fernerhin aufrecht erhalten können.

Wie bereits damals ziffermäßig nachgewiesen wurde, kann im Burgenlande höchstens soviel Zuckerröhre ständig produziert werden, um den reduzierten Betrieb einer einzigen Zuckerfabrik durchführen zu können.

Obwohl nimmehr die Zuckerfabrik Nagyecenk bei Ungarn verbleibt, so ergibt sich noch immer die zwingende Notwendigkeit, die Röhrenverarbeitung einer der beiden Zuckerfabriken Felsőzsolva (Hirm) und Czinfalva (Siegedorf) dauernd einstellen zu müssen, weil eben beide Fabriken aus dem Burgenlande unmöglich mit der für einen rationalen Betrieb unbedingt nötigen Röhrenmenge versorgt werden können, wie dies die folgenden Erörterungen beweisen.

Die beiliegende Landkarte zeigt einerseits die bisherigen Röhrenproduktionsgebiete der niederösterreichischen Zuckerfabriken Dürnkrot, Leopoldsdorf und Bruck a.d. Leitha, andererseits sind ersichtlich jene Röhrenproduktionsgebiete, welche bisher den Zuckerfabriken Felsőzsolva (Hirm), Czinfalva (Siegedorf), Nagyecenk (Grosszinkenendorf) und Petőháza zur Verfügung standen, und zwar:

a) im Burgenlande gelegen in roter Farbe und

b) in Ungarn gelegen in gelber Farbe.

Die farblich bemalten Flächen zeigen selbstverständlich nur jene Gebiete, in welchen die Produktion von Zuckerröhre theoretisch überhaupt möglich ist, während für den wirklichen Anbau der Zuckerröhre natürlich nur ein größerer oder kleinerer Bruchteil dieser Flächen in Frage kommen kann, wie es eben die allgemeinen landwirtschaftlichen Verhältnisse, Bodenqualitäten, geographische Lage etc. jeweils zulassen.

Um zu zeigen, wie klein jene Flächen sind, welche auf Grund jahrelanger Erfahrungen für die Zuckerröhrenproduktion im Burgenlande praktisch genommen in Frage kommen, sind diese Flächen mit schwarzer Schraffierung bezeichnet. Von diesen Flächen kann zufolge ungünstiger Bodenverhältnisse höchstens 15% pro Jahr mit Zuckerröhre angebaut werden. Praktisch genommen, kommt für die Röhrenproduktion nur der Großröhrenbesitz in Frage, und auch da nur, wo er nahe zur Bahn liegt und die sonstigen Verhältnisse es zulassen. Der Kleinröhrenbesitz benötigt seine Felder zur Versorgung des Haushaltes der stark angewachsenen Bevölkerung oder er erzeugt solche Produkte, welche besser rentieren, als es bei Zuckerröhre normalerweise möglich ist. Es ergibt sich dies aus der Tatsache, daß auch in unmittelbarer Nähe der Zuckerfabriken der Kleinröhrenbesitz mit der Röhrenproduktion fast ganz aufgehört hat, obwohl die Zuckerfabriken naturgemäß alles anwenden, um in ihrer Umgebung möglichst viel Röhre zu bekommen, leider aber ohne Erfolg, weil man eben wirtschaftliche Verhältnisse nicht gewaltsam ändern oder regeln kann.

Wie die beiliegende Aufstellung II zeigt, haben in den Jahren 1912 und 1913 die Kleinproduzenten nur mehr zirka 8% der Röhre geliefert, und selbster haben sie den Röhrenbau weiter derart eingeschränkt, daß selber praktisch überhaupt keine Rolle mehr spielt und wird sich dies auch in Zukunft nicht wesentlich ändern.

Durch den Anschluß an Österreich werden sich die Röhrenbeschaffungsverhältnisse der Fabriken Felsőzsolva (Hirm) und Czinfalva (Siegedorf) insofern ändern, als sie durch den Wegfall der ungarischen Röhre den allergrößten Teil ihres Rohmaterialies verlieren, wogegen ein geringer Zuwachs sich dadurch ergeben wird, daß die südlich Sopron gelegenen, bisher zur Fabrik Nagyecenk gehörenden Röhregebiete verfügbar werden, doch könnte die daselbst erzeugte Röhre zumeist nur über Ungarn bezogen werden, was die Bezugsmöglichkeit eventuell ausschließt. Ferner ergäbe sich die Möglichkeit, Röhre aus dem östlich des Neusiedlersees liegenden Gebiete

■ Emlékirat a cinfalvi cukorgyár Magyarországnál maradásának szükségességéről, 1921 (MNL OL, K 478. 11. Czinfalvi cukorgyár, fol. 30.)

szakképzettségű antant tisztékkel (térekép-szekkel) való tárgyalás, akikkel alig lehetett valami elméleti, célszerű és gyakorlatias dolgot megértetni és elfogadtatni, jelentette a magyar biztos.²¹

Sok időt vett el, hogy az antant biztosok a műszaki munkákba a legapróbb részletekig beavatkoztak. Az egyszer már kitűzött határvonalat négyszer járták be. Egyszer a műszaki megbízottak, majd az érdekelt biztosok, utána a nem érdekelt valamelyik megbízottja és végül az elnök. A második és negyedik bejárás szükségtelen voltára a magyar fél többször rámutatott, eredmény nélkül. Minthogy mindenkinek volt valamilyen észrevétele vagy

21 VILLANI, 1923. 72.

igazítani valója, tetemes időt vett el a már kész munkák átjavítása.

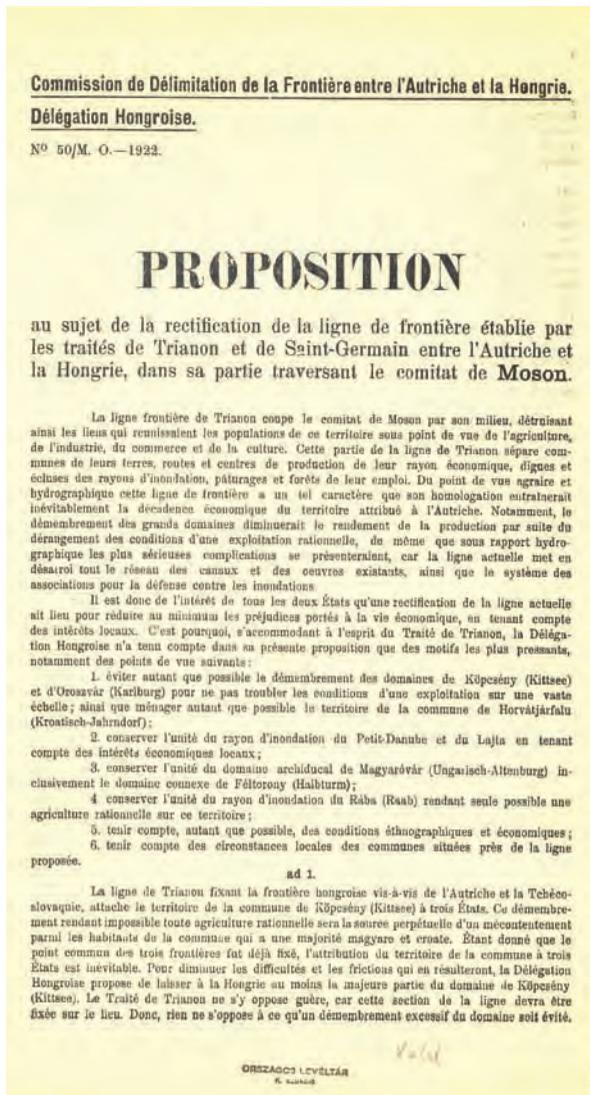
A határvonal megállapítása térképen

A határvonalat a határmegállapító bizottság a munkáját szabályozó utasítások szerint jelölte ki. Az érdekelt hatalmak a határvonal tanulmányozása céljából a határmegállapító bizottság elé javaslatot tettek, külön-külön vagy esetleg közösen. Ez írásos szövegből, megfelelő méretarányú térképből és statisztikából állt.²² A határvonalat a műszaki biztos irányításával rávezették az 1:25 000 és az 1:2880 méretarányú térképszelvényekre, a már megállapított határt tussal, a megállapítandó szakaszokat ceruzával.

A határbejárás

A határvonal helyszíni megállapítása a térkép alapján a határbejárás keretében történt meg. Ezen a felmérési osztályvezetőkön (mérnökön) kívül az illető község elöljárósága és az érdekelt birtokosok vettek részt, akik a határbejárás időpontját hirdetmények útján tudták meg, legkorábban három nappal a bejárás előtt.

Ha a birtokosok nem tudtak megegyezni a birtokhatárban, akkor a két mérnök a kataszteri térkép alapján tűzte ki a határvonalat. Minden határbejárásról mindkét állam nyelvén jegyzőkönyvet kellett felvenni, amely tartalmazta a határvonal rövid leírását, a kitűzött és megállapított határvonallal egyetértő jelen lévő birtokosok nevét, a meg nem jelent birtokosokét és azon birtokosokét is, akiknek a birtokhatárait – a birtokosok megegyezése nélkül – a mérnökök tűzték ki. A bejárásról a mérnökök leadták a bejárasi jegyzőkönyvet, az összes idézések igazolásait és a fel nem használt meghatalmazásokat. A bejárasi jegyzőkönyvből határleírási jegyzőkönyvet és bemérési kézikönyvet szerkesztettek, amelyek minden későbbi munkának az alapvető okmányait képezték.

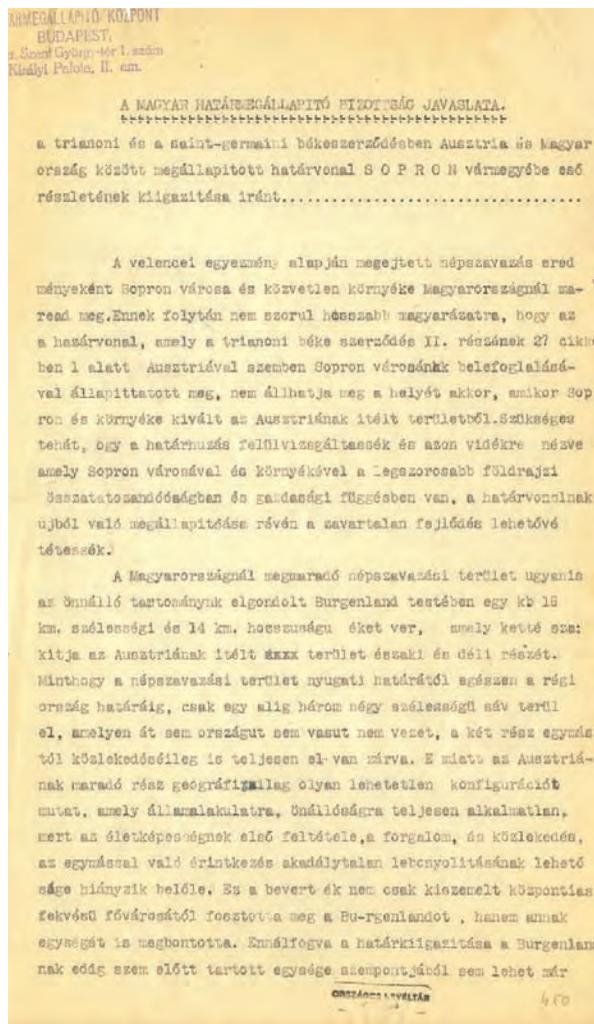

■ A trianoni és saint-germaini békeszerződésben Ausztria és Magyarország között megállapított határvonal Moson vármegyébe eső részletének kiigazítása iránti javaslat (MNL OL, K 478. 13. Moson vármegyei javaslatok, fol. 66.)

A határvonal idegenes kitűzése

A határvonal kitűzését a magyar és az osztrák mérnökök közösen hajtották végre. A határkő helyéül választott minden ponton 100 cm hosszú, 10-15 cm átmérőjű keményfa karót vertek le 70 cm mélyen. A karók felső felületére szakasz- és sorszámot égettek be. Azokat a karókat, amelyek szakasz- vagy főköveket jelöltek, vörös festécsíkkal különböztették meg.

²² Az utasítás még azt is előírta, hogy a térképen milyen színeket kell alkalmazni: piros a magyar javaslat, kék az osztrák javaslat, piros-kék a közös javaslat, zöld a nem érdekelt hatalmak javaslata, sárga a határmegállapító bizottság döntése, barna a régi határ (ország, vármegye, község). MNL OL, K 49 211/M.O.-1922. Részletes utasítás.

■ A trianoni és saint-germaini békeszerződésben Ausztria és Magyarország között megállapított határvonal Sopron vármegyébe eső részletének kiigazítása iránti javaslat, 1922 (MNL OL, K 478. 14. Sopron vármegyei javaslatok, fol. 450.)

A mérési adatokat külön erre a célra rendszerezített mérési kézikönyvbe írták, amelyet mindkét mérnök aláírt. A karók helyzetét a kataszteri térképre is rávezették.

A határvonal minden irányváltoztatását, valamint a határt keresztező vagy vele csatlakozásban lévő minden természetes vagy mesterséges terepvonalat (utak, vízfolyások, vasutak, megye-, járás-, községhatár stb.) karókkal jelölték meg. A határkarók összlátására nagy gondot fordítottak. A távolságuk a terepviszonyoktól függött, általában 100 m volt.

A kitűzésnél az utasítás előírásait szigorúan be kellett tartani. Az ily módon jóváhagyott vonalak alszakaszonként azonos minőségű kővel – az osztrákoknak kiutalt alszakaszb-

terméskővel, a magyaroknak kiutalt alszakaszb pedig műkővel – állandósították.

Az állandósítás után történt meg a határvonal vizsgálata műszaki szempontból, amikor a két műszaki biztos bejárta és kölcsönösen összegyűjtötte a határvonal azon részeit, melyeket technikai szempontból kifogásoltak. Végül a javításokat végezték el.

Háromszögelés

A határvonal háromszögeléséről ugyanazt lehet elmondani, mint a többi határvonal háromszögelési munkálatairól. A felmérési utasítás szabályai szerint hajtották végre. A határvonalon vagy annak közelében lévő új pontok egymástól való távolsága 2-5 km volt.

Szintezés

Az új magyar-osztrák határvonal nemcsak a felsőrendű háromszögelési hálózat egységét bontotta meg, hanem nagyon kedvezőtlen helyzetet teremtett a Moson megyei magassági pontok esetében is. A Pozsonyban és Sopronban elhelyezett I. rendű szintezési pontokon kívül több, elkerülhetetlenül szükséges csatlakozás keresztvitelére nem állt rendelkezésre más pont. A pozsonyi ugyanis kiesett, ezért a magyar geodéták úgy vélték, hogy kívánatos lenne a pozsonyi és a soproni két alappontot – amelyet három ország választ el egymástól – elsőrendű szabatos szintezési vonallal összekötni. Így a köpcsényi hármas országhatárpont helyettesíthetné az elveszett pozsonyi magassági pontot. A magyar és az osztrák műszaki biztosok véleménye szerint ennek kialakítására a legalkalmasabb az az idő, amíg a delegációk működnek.

Az osztrák műszaki biztos, Franz Winter megállapodott a csehszlovák hatóságokkal. A terv szerint a szintezést Pozsonytól a köpcsényi hármashatárpontig a csehszlovák állam, onnan Pomogyig Ausztria hajtja végre a saját költségén. Magyarország a Pomogytól Sopronig terjedő szakaszon egyidejűleg elvégzi a szintezést. Az osztrák fél kötelező ígéretet tett, hogy a Hegyeshalom–Miklóshalma közötti úton a magyar-osztrák határvonal metszéspontja közelében arra alkalmas műtárgyon – a

Magyarország felőli könnyebb csatlakozás létesítése céljából – szintezési alappontot helyez el. A szintezendő vonal csehszlovák területen kb. 10, osztrák területen 70, Pomogytól Sopronig pedig 40 km volt. A szintezést 1924 márciusában elvégezték.²³

Sokszög mérés

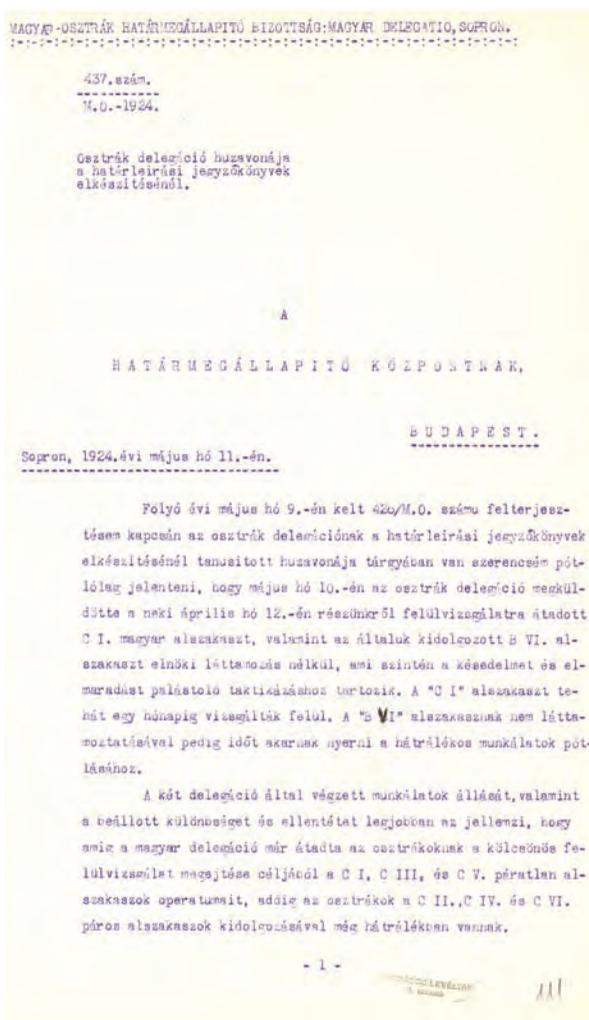
Az állandósítás megtörténte, számozása és bizottsági jóváhagyása után a határkövek helyzetének bemérése következett. A munkálatokat szakaszonként egy magyar és egy osztrák felmérési osztály végezte északról dél felé haladva. A határpontokat a háromszögelési hálózatba bekapcsolt sokszögmenetekkel határozták meg. A sokszögmenetek mérését az 1908. évi sokszögelési utasítás szerint hajtották végre. A határkövek közötti távolságot acél mérőszalaggal, a kövek által bezárt szögeket pedig teodolittal mérték. A meredek hegyi terepen (pl. Soproni-hegység) 5 méteres, vízszintesre fektetett mérőlécekkel mérték.

A határvonal térképezése

Közvetlenül a mérések után az 1:2880 méretarányú határtérképek 100-100 m széles sávban történő szerkesztése céljából – indokolt esetben tachimetrikus eljárással – a határra csatlakozó részleteket, a határvonal mentén lévő fontosabb tárgyakat (épület, kőfal, kút, kereszt, kémény, községi és egyéni birtokhatár), valamint a jellegzetes művelési ágak határát mérték be. A különösen fontos terepalakulatokat és tárgyakat – mint pl. major, vasút, műút – 200 m-re egészítették ki. Ez a nem érdekelt hatalmak kérése volt. A részletfelvételt a felvételi előrajzon szerkesztették.

Az 1:2880 méretarányú határtérképmű szerkesztése

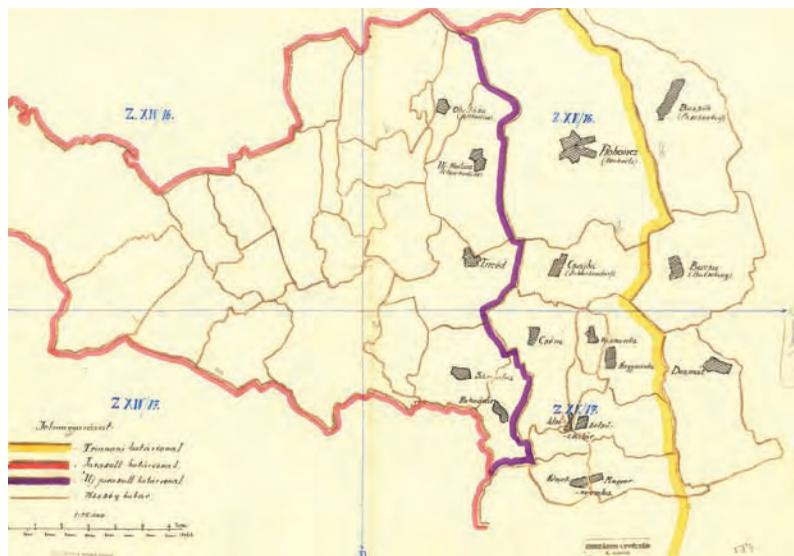
A „részletfelvétel adatai alapján a Magyarországon használatos kataszteri szelvényezés rendszerében 1:2880 méretarányú határtérképmű szer-

■ Träger Ernő jelentésében az osztrák bizottság huzavonájáról tudósít, 1924 (MNL OL, K 478. 4. Némethlak-Nagyfalva, fol. 111.)

kesztendő meg a határmegállapító bizottság utasítása szerint”. A térkép szerkesztése a magyar felmérési utasítás előírásai szerint történt meg.

Az 1:25 000 méretarányú térképek helyesbítése
A magyar politikai és katonai vezetés nem tartotta szükségesnek a huszonötzres térképek helyszíni megújítását (reambulálását), egyrészt mert a békeszerződés 34. és 35. cikkelye nem utalt e méretarányú térképek helyesbítésére, másrészt takarékosági megfontolásokból. Ez az osztrák delegáció kérése volt, ugyanis az olasz-osztrák

■ Térképmelléklet Villani Frigyesnek a bizottság elnökéhez intézett leveléhez, amelyben a trianoni határ Vas megyei egyik szakaszának kijavításánál az addig is figyelembe vett gazdasági és közigazgatási szempontokon túl a nemzetiségi viszonyok figyelembevételét is kérte (MNL OL, K 478. 15. Vas vármegyei javaslatok, fol. 584.)

határon 500 m-es sávban végrehajtották az 1:25 000 méretarányú térképek helyesbítését.²⁴

A térképek reambulálása a határvonal mindkét oldalán 200–500 m-es szélességben történt, grafikus úton, mérőasztalos eljárással. Grafikus úton ellenőrizték a háromszögelési és egyéb fontos pontokat, különösen a csatlakozó pontokat és a főköveket. A helyesnek ítélt pontok a „kiindulópont-hálózatot” képezték, amelyet szükség szerint több fontosnak talált ponttal kiegészítettek. Ezután a részletek ellenőrzése, a síkrajz felmérése és a magasságok mérése történt meg. A szintvonalakat 5 méterenként rajzolták ki. Az új részleteket piros színnel, a kihagyandó részleteket sárgával jelölték.²⁵

A műszaki munkálatok kronológiája

A magyar-osztrák határ műszaki munkálatai 1921-ben

A műszaki albizottság 1921. október 21-én Sopronban tartotta az első alakuló ülését, itt

rögtön megtárgyalták a határ-megállapító bizottság – francia titkára által – már kiadott „általános utasítását”. Az általános utasítás megismerése után a magyar műszaki delegáció jelezte, hogy egy, az egész műszaki munkálatokat felölelő részletes műszaki utasítás szerkesztését tartja szükségesnek, amelynek elkészítésére és benyújtására Didelet kapitány – a műszaki albizottság francia elnöke – az engedélyt megadta.

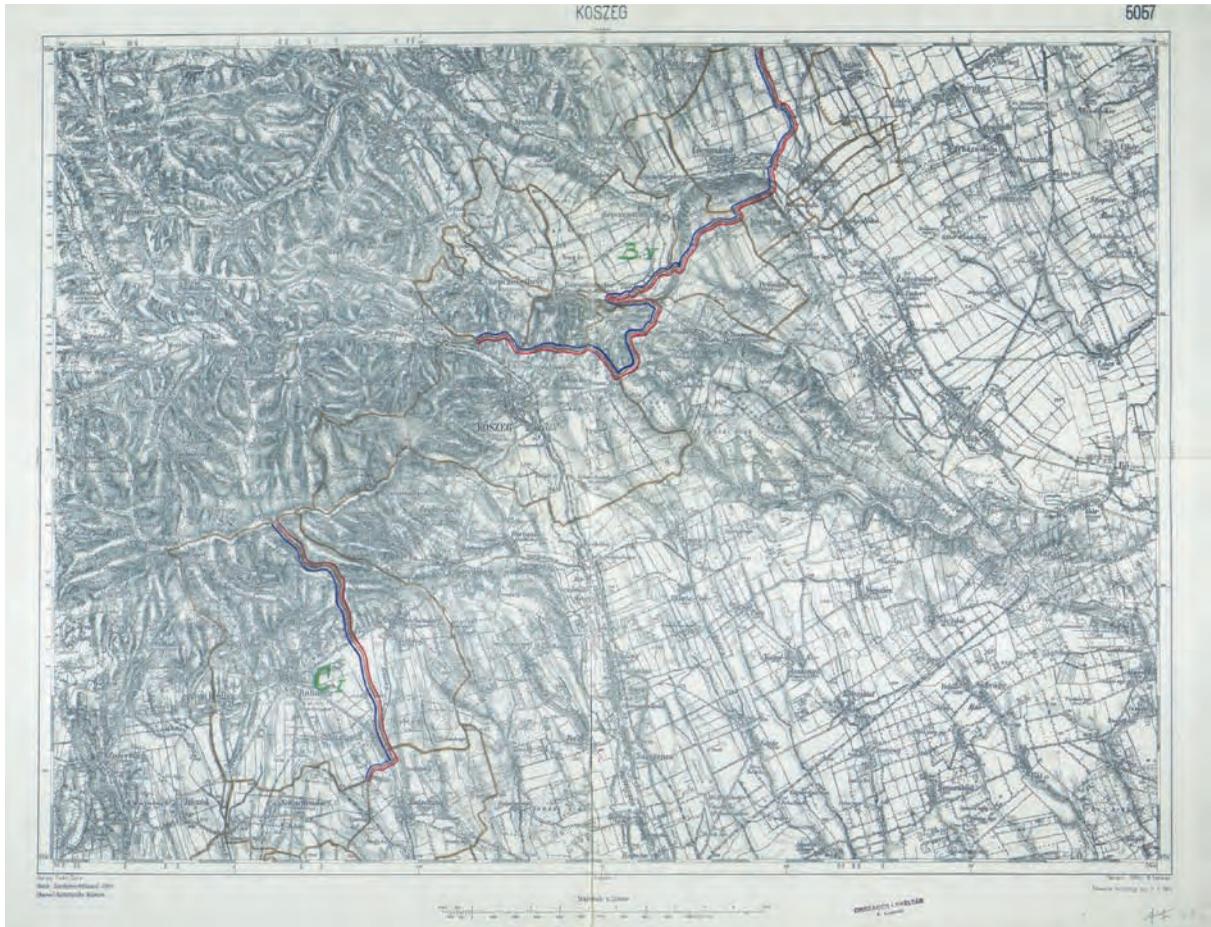
Az 1921. december 6-ra kitűzött második műszaki ülésig az osztrák műszaki delegációval – a kisebb-nagyobb nehézségek elhárítása után

– sikerült megegyezni az utasítás szerkesztését illetően. A munkát végrehajtó műszaki személyek számának rögzítésénél maradt a két műszaki biztos között ellentét. A három szakaszra felosztott, kb. 300 km hosszú új határvonal felvételére magyar részről egy háromszögelő és három felmérési osztályt javasoltak egy-egy beosztással, tehát az irányító bizottsági szerven kívül nyolc mérnököt, míg osztrák részről csupán a felét.²⁶ Megegyezés a második ülésen sem jött létre ebben, az elnök a kérdést az 1921. december 20-i VII. plenáris ülés keretében óhajtotta megoldani. A kidolgozott részletes utasítást ezen az ülésen nyújtotta be a magyar fél, német és francia nyelven. Egyidejűleg a magyar műszaki biztos ismertette a határkövek versenytárgyalás útján való beszerzésére vonatkozó feltételeket, azok tárgyalása a 3. műszaki ülésen (1921. december 15.) történt. A versenytárgyalási feltételeket – kisebb módosítások után – az osztrák delegáció is elfogadta. A részletes utasítást és a versenytárgya-

24 MNL OL, K 478 5633/1922. A Pénzügyminisztérium a HMK-nak; K 51 2938 /HMK.-1922.; K 478 742/M.O.-1922. Az 1:25 000 méretarányú felvételek helyszínelése; K 477 Miniszterelnökségi Levéltár, Határmegállapító Központi Iroda, Rezervált iratok (= K 477) 2/kt.-1922. A Térképészeti Intézet átirata a Határmegállapító Központi Irodának.

25 MNL OL, K 49 211/M.O.-1922. Részletes utasítás a műszaki munkák végrehajtására.

26 A magyar javaslat szerinti összeállításban a határvonal műszaki munkálatai teljes egészében 1922 végéig befejezhetőek lettek volna. Osztrák részről a lecsökkentett létszám indoklása a személyzet hiánya volt.

■ Az 1:75 000 méretarányú térképen is jelölték Kőszeg körül a B és C határszakasz három részének egységes javaslatát (MNL OL, K 478. 16. Megállapodások az osztrák–magyar határ három részén, fol. 685.)

lási feltételeket véglegesen az 1922. január 20-i bécsi VIII. ülésen fogadták el.²⁷

A 1921. december 20-i bécsi, VII. ülés foglalkozott a műszaki személyzet számának megállapításával is. Miután az érdekelt államok műszaki delegációi megmaradtak álláspontjaik mellett, vita után Jocard őrnagy elnök úgy döntött, hogy a külső (terep)munkálatokat (a határvonal kitűzését és a háromszögelést) csökkentett létszámmal, azaz négy mérnökkel kell megkezdeni. Később azonban, mint jelezte, szükség szerint a magyar javaslat szerinti létszámra (nyolc főre) emelhető, és megjegyezte, hogy a magyar javaslat számára szimpatikusabb.²⁸

Ugyanezen ülésen döntöttek egy régebbi kérdésről, a határpontok helymeghatározásá-

nak módjairól is. Hosszabb érvelés után végérvényesen a magyar álláspontot, a derékszögű síkkoordináta-rendszert fogadták el az olasz megbízott által kívánt földrajzi koordináták helyett.

Időközben a műszaki osztály részéről a határmunkálatokhoz szükséges, a különböző hatóságoknál lévő felmérési munkarészeket gyűjtötték össze, és ezek alapján folytak az előmunkálatok. Első lépésben a háromszögelési adatok kivonatolása és átszámítása adta a legnagyobb munkát a magyar műszaki delegációnak, hiszen a háromszögelés a Moson megyei A szakaszon kezdődött meg 1922. február végén, illetve legkésőbb március első napjaiban.²⁹

27 MNL OL, K 49 518/M.O.-1922. Beszámoló a magyar–osztrák határmegállapító bizottság 1921. dec. 20-i üléséről; K 478 4104/M.O.-1922. Jelentés a január 20–21-én Bécsben tartott ülésekről.

28 MNL OL, K 49 518/M.O.-1922. Beszámoló a magyar–osztrák határmegállapító bizottság 1921. dec. 20-i üléséről.

29 MNL OL, K 49 42/M.O.-1921. Az 1921. év műszaki munkálatairól.

A magyar–osztrák határ műszaki munkálatai 1922-ben

A magyar delegáció műszaki osztályának – mint minden magyar határmegállapító bizottság műszaki személyzetének – mindenkori legfontosabb törekvése az volt, hogy munkafeladatát a legrövidebb idő alatt, a legkevesebb költséggel, mégis a műszaki követelményekhez a legteljesebben igazodva oldják meg.

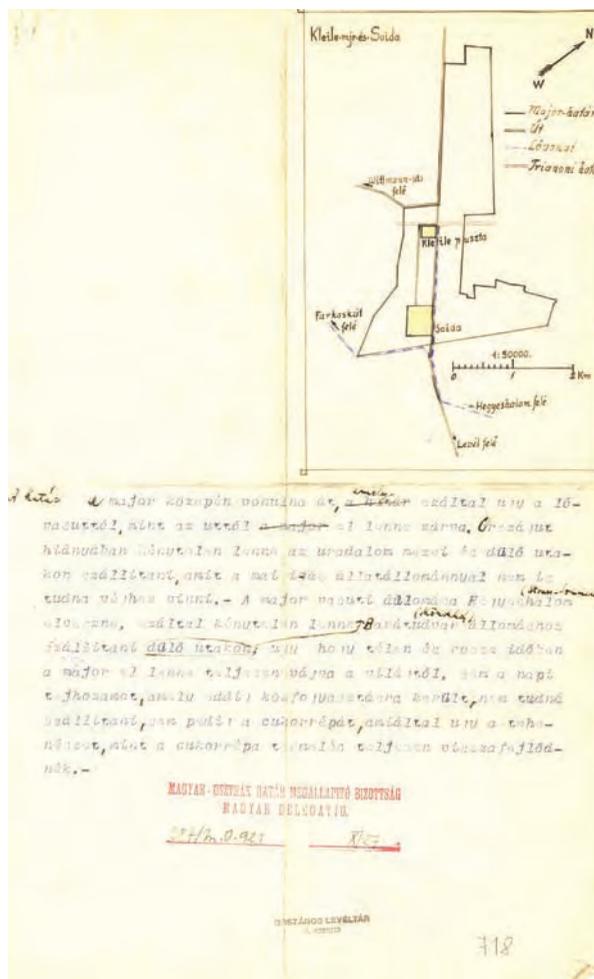
A helyszíni munkák 1923. március 1-jén kezdődtek meg és szeptember végén teljesen befejeződtek. A népszavazási területen, a B I. és a B II. alszakaszon a kitűzés végleges jóváhagyása csak május végén történt meg. A jóváhagyott vonal kövekkel való állandósítása az osztrákok mulasztása folytán – akiknek a népszavazási területre kellett volna a köveket szállítaniuk – csak augusztus közepén kezdődött meg.

Ezért a mérnökök célszerű foglalkoztatása nehézségekbe ütközött. A B és a C szakaszban a Népszövetséghez fel nem terjesztett határvonalrészekben egyezség útján megállapított végleges határvonalon, a B IV–V. és a C V–VI. alszakaszban a háromszögelés május közepén, a kitűzés pedig június közepén kezdődött és július végén fejeződött be.

A műszaki szabályzat ugyanebben az időpontban mindkét delegáció műszaki állományát három felmérési osztállyal (három mérnökkel) növelte. A létszámemelés lehetővé tette a B VI. és a C I–IV. alszakaszok kitűzésének azonnali megkezdését, amelyet december 2-ig befejeztek.

Időközben a két biztos tárgyalásai a B és a C szakaszok több részén eredményre vezettek. A megegyezést a bizottság a december 5-i ülésén jóváhagyta és elrendelte a megváltozott részek helyszíni kitűzését, amelyet december 15-ig befejeztek. A kitűzés erőltetése a helyszíni munkálatok végzésére alkalmatlan téli időszakban a Magyarországnak ítélt községek birtokbavétele miatt vált szükségessé.

A magyar–osztrák határmegállapító bizottság 1922. november 15-én a határvonalat a térképen teljes egészében kijelölte. Időközben a magyar és az osztrák biztos tárgyalásai a B és a C szakasz egyes részein eredményre vezettek.

■ Kleine-majort átszelő határvonal vázlatja és leírása, amelyet Moson vármegyének az új határvonalra vonatkozó észrevételeihez csatoltak, 1921 (MNL OL, K 49 1921-287.)

A megegyezési javaslat alapján a megváltozott részek helyszíni kitűzését 1922. december 23-ig befejezték.

1922-ben a B és a C szakaszt tűzték ki összefüggően (12 alszakasz, kb. 230 km). A kitűzést 1922. március 1-jétől december 20-ig Brumm Theofil, Dienes Tibor főmérnökök, Schmidt Károly mérnök, továbbá november 8-tól december 21-ig Klekner Károly műszaki tanácsos, október 26-tól december 21-ig Zsádányi József műszaki tanácsos, november 10-től december 21-ig Szmolkó Ferenc mérnök hajtotta végre. A háromszögelést a B és a C szakasz öt alszakaszában Schleiffer Rezső főmérnök végezte el március 1-jétől november 7-ig.

A helyszíni munkálatok végzésére alkalmatlan téli időszakban a már kitűzött és a bizott-

ság által jóváhagyott B V–VI., C I–III–V–VI. alszakaszokban Zsadányi József, Dienes Tibor és Schmidt Károly szervezte a kövek szállítását és végezte az állandósítást. Schleiffer Rezső 1922. november 7-én, Klekner Károlyt és Szmolkó Ferencet december 22-én, Brumm Teófil 1923. január 18-án mentették fel a szolgálat alól, miután ők bevonultak eredeti szolgálati helyükre.

A magyar-osztrák határ műszaki munkálatai 1923-ban

Az 1923. évi, a bizottság által is jóváhagyott műszaki munkaterv alapján az A szakasz (Moson megye) kitűzését az osztrák delegációval közösen 1923. március 1-jétől tervezték. A rendelkezésre álló három osztályvezető munkáját megtámogatandó újabb négy mérnököt – Zarubay István és Lupkovics Endre műszaki tanácsosokat, Schwendter Mihály és Nagy László főmérnököket – vezényeltek ki 1923. február 27-én.

Az A szakasz kitűzése azonban – az osztrák részről is rendelkezésre álló műszaki személyzet kétszenléte ellenére – nem indulhatott meg március 1-jén, mert az osztrák delegáció váratlanul megtagadta a kitűzésben való részvételt azzal, hogy kormánya az 1922. december 15-i bizottsági határozatot a Nagykövetek Tanácsánál fellebbezte, és a kitűzést a döntésig függőben tartja. A kérdés megoldása az időközben megindult bizottsági tárgyalások folyamán nem vezetett sikere.³⁰

A magyar műszaki személyzet március 10-től állandósítással, részben pedig hossz mérés-

Magyar javaslat az új határra, 1921 (MNL OL, K 49 1921-531.)

sel foglalkozott különböző alszakaszokban. Ez volt az egyetlen időszak, amelyben a magyar műszaki személyzetet nem teljes intenzitással foglalkoztatták.

A bizottság elnökének közbenjárására az osztrák kormány április hónap első napjaiban a Nagykövetek Tanácsánál a fellebbezését visszavonta, ennél fogva az A szakasz kitűzési munkálatai rendszeresen mind a hat alszakaszban április 10-én megkezdődtek és minden nagyobb nehézség nélkül május első felében befejeződtek.

30 MNL OL, K 478 198/M.O.1923. Jelentés az osztrák munkamegtagadás tárgyában; 5182/HMK-1923. Osztrák fellebbezés Moson vármegyei delimitáció ellen.

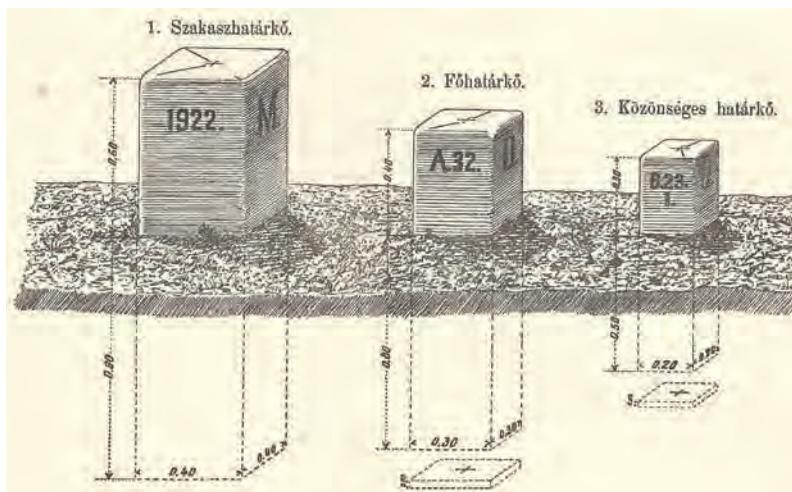
Az 1923. május 10-én megbetegedett Nagy László munkakörét május 14-én Nagy József főmérnök vette át, aki augusztus 1-jéig az A szakasz részét állandósította.³¹

Az A szakasz kitűzésének befejeztével azonnal kezdetét vette a határmunkálatok legfontosabb és legtöbb munkát igénylő fázisa, az úgynevezett részletes felmérés, numerikus alapon. A részletes felmérést állandóan hat felmérési osztály végezte és a munkaterv szerint 1923 novemberében

be is fejezte. A helyszíni munkálatok utasítás szerinti egyöntetű végrehajtásának biztosítására – a magyar műszaki biztos kezdeményezésére – a bizottság elnöke hozzájárult ahhoz, hogy a magyar és az osztrák felmérési osztályok műszaki munkálatait kölcsönösen ellenőrizzék. Az osztrák felmérési osztályok ellenőrzését magyar részről Lupkovics Endre műszaki tanácsos végezte „*tapintattal, de mindenkor kellő eréllyel*”. A magyar felmérési osztályokat osztrák részről soha nem ellenőrizték.

Már az 1922. december 15-i bizottsági határvonal-megállapításnak műszaki szempontú vizsgálata alkalmával a két műszaki biztos kölcsönösen összegyűjtötte a határvonal azon részeit, amelyek tisztán technikai szempontból kifogásolás alá estek. Az állami határvonal általában a közigazgatási (községi) határon haladt és csak kivételesen hasított ketté községi vagy birtokhatárokat. Az említett technikai korrekciók éppen ezen esetek kiküszöbölését célozta. A kiigazításra benyújtott esetek száma 10-12 volt, mintegy 15 km hosszúságban.³²

A műszaki biztosok által összeállított anyagot a két érdekelt biztos további tárgyalás anyagául elfogadta, de a tárgyalások folyamán

■ A határkövek paraméterei és kinézete a határvonal szóveges leírásának általános megjegyzéseiben (HM-HIM Hadtörténeti Térképtár, B XV C 330.)

e technikai korrekciók több más politikai, valamint gazdasági háttérű, úgynevezett rekompenzációs tétellel bővültek. A tárgyalások csak 1923. szeptember 7-én fejeződtek be – eredménytelenül. Természetesen a függőben tartott és elszórtan fekvő részek állandósítása és felmérése a rendszeres munkamenetre zavarólag hatott, mert pl. a Káptalanvis és Locsmánd közötti rész állandósítását és felmérését csak kellő előkészítés után, csendőri fedezet mellett tudták megkezdeni november 1-jén.

A magyar delegáció által feldolgozott, páratlan számú alszakaszokban a határpontok állandósítása műkövekkel történt. A műkövek kitűnő anyagáról a bizottsági bejárások alkalmával az elnök nagy elismeréssel nyilatkozott, mégis a határvonal átadása előtt bizottsági rendeletre a kiemelt helyeken levő és erőszakkal megrongált kövek sérüléseit kijavították.

A kitűzést, állandósítást és a határvonal menti új részletes felmérést az A I., III., V., a B I., III., V. és a C I., III., V. alszakaszokban (9 alszakasz, 186 km) a magyar delegáció 1923. november 16-án fejezte be. A magyar delegáció a helyszíni műszaki munkálatok előhaladását feltüntető grafikon egy-egy példányát havonta

31 MNL OL, K 479 Miniszterelnökségi Levéltár, Határmegállapító Központi Iroda, Miniszterelnökségtől átvett iratok (= K 479) 838/M.O.-1923. Határmegállapítás műszaki munkálatok előrehaladása.

32 MNL OL, K 478 167/M.O.-1923. Jelentés az 1923. febr. 19-i ülésről.

■ Az oroszvári uradalom a tervezett országhatárral, 1921 (MNL OL, K 49 1921-287.)

felterjesztette a Határmegállapító Központhoz és a Pénzügyminisztériumhoz.³³

Az A, a B és a C szakasz kiegészítő háromszögelését 1923. április 7-től október 10-ig Schleiffer Rezső végezte. Munkafeladatának megoldása után október 11-én bevonult a Háromszögelő Hivatalhoz.

Az 1923. október 10-i bizottsági ülésen megállapították, hogy a helyszíni munkákat mindkét delegáció novemberben befejezi. 1923. december 1-jétől 1924. február 28-ig a téli munkatervnek megfelelően számítási, térképezési, határleírási és egyéb teendőket végeztek el.³⁴

Az irodai munkálatok kronológiája a következő volt: összendező és magasságszámítás 1923. november 16.–1923. december 31., az 1:2880 méretarányú határtérképek szerkesztése 1923. december 1.–1924. április 1., a részletes határleírás 1923. december 15.–1924. március 15. között történt meg.³⁵

A határmegállapító bizottság elnöke a munkálatok folyamán többször, utoljára az október 10-i ülésen fejezte ki a legteljesebb elismerését

a magyar delegáció műszaki személyzetének a műszaki munkálatok gyors és szakszerű végrehajtásáért.

Osztrák részről még a technikai munkálatok végzése közben az osztrák biztos politikai céljainak elérése érdekében nem egyszer támasztott nehézségeket. Azokat a kísérleteket, amelyeket az osztrák delegáció tett a munkálatok időtartamának meghosszabbítása érdekében, a magyar delegáció műszaki állománya hiúsította meg úgy, hogy az összes ellenintézkedéseket minden

vonalon időben végrehajtotta és így az osztrákokat kényszerhelyzet elé állította. A műszaki munkálatokban való fölényét az elnök és a titkárság hamar felismerte, minden ügyben felvilágosításért és tájékoztatásért a magyar delegáció műszaki illetékeseihez fordultak, akiknek az érintkezésben tanúsított előzékenysége is nagy mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a magyar féllel szemben barátságosabb és megértőbb hangulat alakuljon ki.

A magyar–osztrák határ műszaki munkálatai 1924-ben

1924. március 1-jétől kezdve a magyar delegáció műszaki személyzete: Zarubay István, Zsádányi József, Lupkovics Endre, Nagy József, Schwendtner Mihály, Dienes Tibor, Móser Károly és Schmidt Károly. A munkálatok előrehaladása miatt a műszaki személyzet állományát fokozatosan csökkentették, így 1924. április 1-jén csak Makay Gyula műszaki tanácsos és Papp Gyula mérnök maradt a magyar delegációnál.³⁶

33 A műszaki munkálatok munkagrafikonjai a Határmegállapító Központi Iroda általános irataiban találhatóak. A munkagrafikonok hiányosak, csupán 1923. januártól 1924. július 15-ig vannak meg. A jelentésekből azonban kiderül, hogy 1923. október 13-ig összesen 13 munkagrafikont küldtek be az irodába. A műszaki munkálatok kronológiai ismertetését e grafikonok elemzéséből vezettem le.

34 MNL OL, K 49 842/M.O.-1923. Jelentés a bizottság 1923. okt. 10-i üléséről.

35 MNL OL, K 478 659/M.O.-1924. A két delegáció által végzett helyszíni és irodai munkáknak egymással való szembeállítására.

36 MNL OL, K 479 838/M.O.-1923. Műszaki személyzet felmentésének időpontja.

Az 1924. június 24-én tartott határmegállapító bizottsági ülés témája a bizottság nem érdekelt biztosai behívási időpontjának megállapítása volt. Amikor a határmegállapító bizottság legfontosabb elvi munkáját befejezte, vagyis megállapította a térképen Magyarország és Ausztria között a határvonalat, a nem érdekelt államok biztosai szabadságra mentek. Az elnök maradt, hogy a műszaki munkálatok lefolyására ügyeljen. A magyar biztos véleménye az volt, hogy – a munkálatok állása és a magyar delegáció munkateljesítménye ismeretében – 1924. július 15-ére hívják be a többi biztost.

Az osztrák biztos más véleményen volt, és augusztus elsejét adta meg. A határmegállapító bizottság elnöke a nem érdekelt biztosok behívási időpontjának végleges megállapítására július 2-án újabb ülést hívott össze, amelyen az osztrák biztos újabb időpontot, augusztus 10-ét javasolta.³⁷ A magyar biztos, miután az osztrákok által végzett munkálatok állását ellenőrizte és az általuk elvállalt nyomtatási munkálatok előrehaladását is megvizsgálta, kénytelen volt – az adott viszonyokkal és a tényleges helyzettel számot vetve – a behívás időpontjából engedni és elfogadni legvégső esetben az augusztus 1-jei dátumot. Az elnök a nem érdekelt biztosok behívási időpontjának megállapításában a döntést a Nagykövetek Tanácsára bízta.

Összehasonlítva egymással a két delegáció által végzett helyszíni és irodai munkálatok időpontjait, a kimutatásból kitűnik, hogy a magyar delegációnál egyetlen alszakasz vizsgálata sem tartott tíz napnál tovább, ezzel szemben az osztrák delegációnál két alszakasz

kivételével valamennyi vizsgálata 24–40 napot vett igénybe. A magyar delegáció már 1924. május 5-én beadta utolsó alszakaszát, míg az osztrák delegáció több mint egy hónappal később, vagyis június 11-én.³⁸

A magyar–osztrák határvonal határokmányai

A határokmányok sokszorosítása

A határokmányok sokszorosításával az 1924. évi 20. műszaki ülés foglalkozott. A következő megegyezés született: az 1:2880 méretarányú határtérképek sokszorosítását a volt bécsi Katonaföldrajzi Intézet végzi.³⁹ A bécsi intézet háromféle megoldást javasolt: alumíniumnyomást, fotólitográfiai nyomással kombinált eljárást és közvetlen fotólitográfiai sokszorosítást. A három eljárás a legfontosabb dologban tért el egymástól: az árukban. Tíz garnitúra térképet (amelyből öt marad a magyar félnek) és 45 (7 francia, 24 magyar, 14 német nyelvű) határleírási jegyzőkönyvet alapul véve az első eljárással 221 millió, a másodikkal 183 millió, míg a harmadik eljárással 97 millió korona lett volna a sokszorosítás. A műszaki vezetők a harmadik megoldást javasolták az elnöknek, aki arra tekintettel, hogy csak esztétikai kérdésről volt szó, elfogadta a javaslatot.⁴⁰

Ugyancsak az osztrák fél vállalta az 1:200 000, 1:75 000 méretarányú térképszelvényekbe a határvonal berajzolását és nyomtatást.

Az 1:25 000 méretarányú térképek elkészítésére a magyar Térképészeti Intézet kapott megbízatást.⁴¹

A részletes határleírás füzeteinek nyomtatási és kötetzeti munkálataival a soproni Székely és

37 A magyar biztos kijelentette, „*hogy ha a Nagykövetek Tanácsának a munkálatok mielőbbi befejezésére kiadott utasításai után az osztrák delegáció ugyanolyan beosztással szervezte volna meg a munkálatok végzését, mint a magyar delegáció, s ennek intézkedéseivel hasonló intézkedéseket rendelt volna el, meggyőződésem szerint a munkálatok párhuzamosan haladhattak volna, s az egyidejűleg történő befejezés biztosítható lett volna. Ez minimálisan számítva teljes egy hónapi időmegtakarítást jelentett volna, ami az anyagi kiadások terén is jelentékeny pénzmegtakarítást eredményezett volna.*” MNL OL, K 478 659/M.O.-1924. A két delegáció által végzett munkálatok.

38 A jelzett adatokat a két delegáció részéről hetenként benyújtott munkajelentésekből állítottam össze.

39 A bécsi Katonaföldrajzi Intézetet a békeszerződés következtében polgárosították és a szövetségi felmérési hivatal (Bundesamt und Wermessungswesen) alá rendelték.

40 MNL OL, K 478 233/M.O.-1924. A határtérképek és határleírás térképészének sokszorosításával kapcsolatos költségtervezet.

41 MNL OL, K 478 12.181/XIV.szako.-1924. Pénzügyminisztériumi felhatalmazás.

Társas céget bízták meg.⁴² A cég március 1-jével megkezdte a nyomtatást. A kinyomtatott füzeteket Bécsbe vitték, ahol a határvonal térképét kinyomtatták, utána visszazállították Sopronba, ahol címlappal és fedőborítékkal látták el.⁴³ A magyar delegáció által kinyomva átadott határleírási jegyzőkönyvekbe kerülő határvonalak Bécsben történő fotólitográfiai sokszorosítása sem történt olyan szervezetséggel, hogy a magyar fél elégedett lehetett volna. Pl. az osztrák delegáció már 1924. április 12-én a B I. alszakaszt és április 28-án az A I. alszakaszt megkapta a magyar delegációtól a fotólitográfiai sokszorosítás céljaira, a bécsi intézet mégis csak egy hónapi késedelemmel, május elején kezdte meg a nyomtatást. A késést növelte az a tény, hogy az osztrák fél a még hátralévő osztrák alszakaszokat nem Sopronban, hanem Badenben nyomatta ki. Így megnőtt a nyomdai átfutási idő, mert egy 16 oldalas füzet nyomtatása Baden bei Wienben kb. hat hetet vett igénybe.⁴⁴ A magyar félre eső páratlan alszakaszokat továbbra is Sopronban nyomták.

A magyar-osztrák határvonal határokmányai

A Nagykövetek Tanácsa által jóváhagyott új országhatár leírása és térképen való rögzítése során a következő dokumentumok keletkeztek:

1. Térképek:

- a) három 1:200 000 méretarányú térképszelvény (a határvonal piros vonallal berajzolva),
- b) tíz 1:75 000 méretarányú térképszelvény (a határvonal piros vonallal berajzolva és a főkövek száma feltüntetve),
- c) 13 1:25 000 méretarányú térképmű, a határvonaltól mindkét oldalon 1-1 km távolságra helyszínelve (a határvonal piros vonallal feltüntetve, a főkövek számozva),
- d) az 1:2880 méretarányú határtérkép 180 szelvénye.

2. Határleírás:

- a) általános határleírás 1:200 000 méretarányú térképekkel,
- b) részletes határleírás a határtérképekkel együtt alszakaszonként 18 füzetben három (francia, német, magyar) nyelven.

Ezen kívül a határmegállapító bizottság francia nyelvű zárójelentését és az elosztót mellékeltek a felterjesztett dokumentumokhoz. A magyar delegáció e dokumentumokat az elosztó szerint 1924 augusztusában szétküldte. Továbbá az egyes hatóságok részére tájékoztatás céljából elkészítette a határvonal háromszögelési hálózat-vázlatát, a sokszögmenetek kitűzési vázlatát, az összes számítási jegyzőkönyvet, a statisztikai kimutatást stb. A határokmányok elosztójából kitűnik, hogy teljes sorozatot minden határokmányból csak az Országos Levéltár, a Miniszterelnökség, a Külügy- és a Belügyminisztérium kapott. A többi minisztérium, a határmenti megyék közigazgatási apparátusa (alispánok, járási szolgabírói hivatalok), a katonai, a csendőri, a vámörkeületi parancsnokságok, a pénzügyigazgatóságok, a földmérési felügyelőségek, a térképtár, a Háromszögelő Hivatal szerepel még az elosztón. Ezen kívül még sok egyéb intézet, hivatal, határszéli város is kapott határdokumentumokat, pl. a soproni evangélikus líceum könyvtára is egy teljes sorozatot.⁴⁵

A magyar biztosnak sikerült elérnie, hogy a kitűzött és határjelekkel állandósított határvonal bizottsági bejárása elmaradjon, így a határmegállapító bizottság együttmaradását négy-hat héttel lerövidítette. A határokmányok elkészítése után a határmegállapító bizottság 1924. augusztus 20-án tartotta utolsó ülését, amelyen az öt állam (a japán biztos nem jelent meg) megbízottai aláírták az elaborátumokat és a térképeket. Ezután a bizottság ki mondta feloszlását.⁴⁶

42 A szerződés szerint egyelőre 5 francia, 20 magyar és 20 német szövegű példány elkészítését rendelték meg. A 45 példány oldalankénti egységára 32 000 korona volt, papír nélkül. MNL OL, K 478 155/M.O.-1924. Szerződéstervezet.

43 MNL OL, K 478 577/M.O.-1924. Határleírási jegyzőkönyvek.

44 MNL OL, K 478 659/M.O.-1924.

45 MNL OL, K 49 816/M.O.-1924. A magyar-osztrák határvonal okmányainak és térképeinek szétküldése.

46 MNL OL, K 478 821/M.O.-1924. Jelentés a bizottság utolsó üléséről és feloszlásáról. Ezen az ülésen Jocard francia elnök még egyszer nagyon elismerő módon mutatott rá a mérnöki kar alapos munkásságára.

